

ТЕМА 10.

МІЖНАРОДНА РЕГІОНАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ

Основні питання для вивчення

- ◇◇◇ 10.1. *Сутність і фактори розвитку міжнародної регіональної інтеграції.*
- ◇◇◇ 10.2. *Рівні, форми і типи міжнародної регіональної інтеграції.*
- ◇◇◇ 10.3. *Ефекти регіональних торговельних угод. Динамічні та статичні ефекти економічної інтеграції.*
- ◇◇◇ 10.4. *Основні інтеграційні угруповання: ЄС, НАФТА, МЕР-КОСУР, АТЕС, СНД. Проблеми формування ЄЕП.*

10.1. Сутність і фактори розвитку міжнародної регіональної інтеграції

***Міжнародна економічна інтеграція** — це взаємопереплетіння національних процесів відтворення, що базується на поділі праці між національними господарствами, встановлення між ними стійких зв'язків і взаємодій у різних формах.*

Передумови міжнародної регіональної інтеграції:

- 1) близькість рівнів економічного розвитку й ступенів ринкової зрілості країн;
- 2) географічна близькість країн, що інтегруються, існування в більшості випадків загальних кордонів та історично створених економічних зв'язків;
- 3) спільність економічних та інших проблем, які стоять перед країнами у сфері розвитку, фінансування, регулювання економіки, політичного співробітництва.

Об'єктивною основою інтеграції є високий рівень міжнародного поділу праці й інтернаціоналізація виробництва.

Факторами розвитку міжнародної регіональної інтеграції є:

- 1) глобалізація господарського життя;
- 2) поглиблення міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації виробництва;
- 3) розвиток науково-технічної революції;
- 4) підвищення відкритості національних економік;
- 5) демонстраційний ефект. Він полягає в тому, що позитивні зміни в економіці країн, що входять до інтеграційного об'єднання, здійснюють психологічний вплив на країни, які не беруть участі в інтеграційних процесах, та стимулюють їхнє бажання вступити до такого об'єднання;
- 6) «ефект доміно». Переорієнтація економічних зв'язків країн-членів інтеграційного об'єднання один на одного часто викликає труднощі в тих країнах, які перебувають за межами об'єднання, та посилює зацікавленість останніх у підключенні до інтеграційних процесів.

10.2. Рівні, форми і типи міжнародної регіональної інтеграції

Процес міжнародної регіональної інтеграції відбувається на **мікро-** і **макрорівні**. На *мікрорівні* система взаємозв'язків відбувається в рамках міждержавного внутрішньофірмового простору. На *макрорівні* — на основі формування економічних об'єднань держав та узгодження національних політик.

Форми прояву міжнародної регіональної інтеграції різні:

- 1) розвиток подетальної та технологічної спеціалізації, кооперації і комбінування виробничо-технологічних процесів;
- 2) усунення адміністративних і економічних бар'єрів, які перешкоджають вільному руху товарів, капіталів, робочої сили в межах регіону;
- 3) узгодження і проведення спільної економічної, валютно-фінансової, науково-технічної та соціальної політики;
- 4) формування регіональних господарських комплексів із загальною виробничою інфраструктурою та інститутами наддержавного і міждержавного регулювання.

Залежно від ступеня зрілості економічної інтеграції у світовій практиці виділяють *типи* інтеграційних об'єднань. На першому етапі інтеграційного процесу укладаються *преференційні торгові угоди*. Відповідно до них скорочуються тарифні бар'єри у взаємній торгівлі при збереженні національних тарифів стосовно третіх країн.

На другому етапі створюють *зону вільної торгівлі*, яка означає повну відміну митних тарифів у взаємній торгівлі при збереженні національних митних тарифів стосовно третіх країн.

На третьому етапі створюють *митний союз*. Поряд з функціонуванням зони вільної торгівлі він передбачає встановлення єдиного зовнішньоторговельного тарифу та єдиної зовнішньоекономічної політики стосовно третіх країн.

Четвертий етап пов'язаний з виникненням *загального ринку*. В його рамках вільна взаємна торгівля товарами і послугами та єдиний зовнішньоторговельний тариф доповнюються вільним пересуванням факторів виробництва — капіталу та робочої сили, а також узгодженням економічної політики.

На п'ятому етапі формується *економічний союз*. Він сполучає розглянуті типи інтеграції з координацією макроекономічної політики країн-учасниць, уніфікацією законодавств і стандартів, створенням наднаціональних органів управління.

В міжнародній практиці виділяють два основних методи здійснення міжнародної економічної інтеграції: *функціональний* та *інституціональний*. В першому випадку підкреслюється інтегруюча роль ринкових сил. Інтеграція розглядається як процес, заснований на статичних порівняльних перевагах країн. При цьому важливу роль відіграє взаємодоповнюваність економік країн, що інтегруються. З позиції інституціонального підходу інтегруватись мають не взаємодоповнюючі, а однорідні та конкурентоспроможні економіки, створюючи принципово нові економічні комплекси, в межах яких має відбутись структурне взаємопроникнення економік.

10.3. Ефекти регіональних торговельних угод. Динамічні та статичні ефекти економічної інтеграції

Інтеграція призводить до виникнення в економіці двох видів *ефектів* — *статичних* і *динамічних*. Такого висновку дійшов канад-

ський вчений Д. Вайнер, порівнявши торгівлю між країнами до утворення ними митного союзу і після утворення. До **статичних ефектів**, на думку вченого, належать економічні наслідки, що виявляються відразу після створення митного союзу. Це — скорочення адміністративних витрат на утримання митних і прикордонних органів, *ефект створення торгівлі й ефект відхилення торгівлі*.

Ефект створення торгівлі полягає в тому, що після утворення митного союзу і скасування імпортного мита може виникнути ситуація, коли зарубіжний товар з країн об'єднання стає дешевшим від місцевого, і споживач купує імпортний товар замість вітчизняного. Виникає імпортний товарний потік, а отже, ефективніше використовуються ресурси інтеграційного об'єднання.

Ефект відхилення торгівлі протилежний ефекту створення торгівлі. Країни, що не увійшли до митного союзу, можуть ефективніше використовувати фактори виробництва, і ціна на товар буде нижчою за ціну аналогічного товару країн інтеграційного об'єднання. До утворення союзу споживачі купували цей вигідніший для них товар. Але після скасування імпортного мита всередині союзу та встановлення єдиного зовнішньоторговельного тарифу вигіднішим стає придбання товару, виготовленого в межах об'єднання. Переорієнтація місцевих споживачів на ці товари призведе до зникнення імпортного потоку з третіх країн.

Численні дослідження інтеграції показують, що в більшості випадків ефект відхилення торгівлі виникає, проте він перекривається ефектом створення торгівлі.

Динамічні ефекти — це економічні наслідки, що виявляються після того, як інтеграція набере силу, на пізніших стадіях розвитку. Це, наприклад, конкурентна боротьба виробників країн об'єднання, що призводить до обмеження зростання цін, поліпшення якості товарів, створення і впровадження нових технологій.

До безперечних вигод інтеграції належать приплив іноземних інвестицій, доступ до технологій і ресурсів об'єднання, формування місткого ринку, спільне вирішення складних соціальних проблем, захист від конкуренції, прискорення науково-технічного прогресу та економічного зростання.

Разом з тим виникають також і негативні наслідки економічної інтеграції. Вони виявляються у:

-
- 1) перерозподілі ресурсів усередині угруповання на користь більш сильних партнерів;
 - 2) можливості олігопольної змови ТНК країн-учасниць, що призводить до зростання цін;
 - 3) дії ефекту втрат від збільшення масштабів виробництва при високому рівні його концентрації.

10.4. Основні інтеграційні угруповання: ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР, АТЕС, СНД. Проблеми формування ЄСП

Історично першим і найбільш зрілим інтеграційним об'єднанням є Європейський Союз, який пройшов усі стадії розвитку від зони вільної торгівлі і митного союзу до економічного союзу. ЄС виник у 1957 р. шляхом об'єднання 6 країн. Інтеграційні відносини розвивались не лише вглиб, але й ушир. На сьогодні до ЄС входить 27 країн. Більш детально це питання буде розглянуто в наступній темі.

З 1994 р. набула чинності угода про Північноамериканську зону вільної торгівлі — НАФТА, яка об'єднує США, Канаду, Мексику. Угодою передбачено поступове скасування нетарифних бар'єрів у торгівлі товарами і послугами, ліквідація до 2010 р. мит, створення спільної арбітражної комісії, лібералізація діяльності американських і канадських банків на фінансовому ринку Мексики, інші заходи. Відмінна риса цього інтеграційного об'єднання — асиметричний характер участі, асиметрія рівнів розвитку, асиметрія інтенсивності двосторонніх економічних відносин.

У 1991 р. Аргентина, Бразилія, Парагвай і Уругвай підписали Асунсьонський договір. Об'єднання отримало назву — МЕРКОСУР. Мета об'єднання — забезпечення вільного пересування факторів виробництва, проведення єдиної митної політики стосовно третіх країн, забезпечення координації макроекономічної політики, політики в галузі сільського господарства, податкової і грошової систем, збільшення конкурентоспроможності країн-учасниць. Законодавчим і конституційним органом є Рада загального ринку. Виконавчим — Група загального ринку.

З ініціативи Австралії в 1989 р. створено форум Азіатсько-Тихоокеанської співпраці — АТЕС. Спочатку він об'єднував 12 країн: Австралію, Бруней, Канаду, Кірибаті, Малайзію, Маршалові острови, Нову Зеландію, Республіку Корея, Сінгапур, США, Таїланд, Філіппіни. У подальшому до його складу увійшли Гонконг, КНР, Тайвань, Мексика, Папуа–Нова Гвінея, Чилі, Росія. АТЕС діє на основі механізму консультацій і принципів відкритого регіоналізму, недискримінації, консенсусу при прийнятті рішень, взаємної поваги й рівності. Ціль об'єднання — сформувати систему вільної торгівлі й інвестицій до 2010 р. для розвинутих країн та до 2020 р. для країн, що розвиваються. Інструментами реалізації є індивідуальні та колективні плани дій. Взаємна співпраця стосується розвитку сировинних галузей, транспорту, енергетики, малого бізнесу, сертифікації та ін.

У 1992 р. Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан створили Співдружність Незалежних Держав (СНД). Головне завдання СНД — економічна і політична інтеграція її учасників. За договором про створення економічного союзу від 24 вересня 1993 р. СНД має пройти шлях від асоціації вільної торгівлі до загального ринку. Основні напрями інтеграції — виробнича, торговельна, соціальна, розрахунково-платіжна сфери. Інструментом взаємодії країн СНД є щорічні зустрічі голів держав та голів урядів.

19 вересня 2003 р. президенти Білорусі, Казахстану, Росії і України підписали угоду про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП). Ціллю ЄЕП є створення умов для стабільного та ефективного розвитку економік держав-учасниць і підвищення рівня життя населення. Створення регіональної організації засновано на принципі різнорівневої і різношвидкісної інтеграції та буде здійснюватись поетапно. Робочим органом стала група високого рівня (ГВР) у складі заступників голів урядів. ЄЕП має на меті об'єднання митної території держав-учасниць і забезпечення вільного переміщення товарів, послуг, капіталу і робочої сили, а також єдиної зовнішньоторгівельної та узгодженої податкової, грошово-кредитної і валютно-фінансової політики.

Країни, що розвиваються, також створюють інтеграційні угруповання, яким до інтеграції європейського типу ще дуже далеко. Це Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), що об'єднує

Індонезію, Малайзію, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Бруней, Бірму, Камбоджу, Лаос і В'єтнам. Інший приклад — Карибське співтовариство і загальний ринок (КАРІКОМ). До Карибського загального ринку належать такі країни, як Гайана, Барбадос, Ямайка, Тринідад і Тобаго, Антигуа і Барбуда, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Домініка, Гренада, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Беліз. На сьогодні членом КАРІКОМ є також Багамські острови, але вони не беруть участі у домовленостях про створення єдиного ринку. Карибський спільний ринок засновано у 1973 р. Його головними цілями є: створення загального ринку; координація зовнішньоекономічної політики; функціональне економічне співробітництво в деяких галузях.

1 січня 1991 р. країни КАРІКОМ (за винятком держав Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Антигуа і Барбуда, Сент-Люсія) встановили єдині ставки ввізного мита на товари, що ввозяться з країн, які не є членами КАРІКОМ. Такі єдині ставки встановлено стосовно промислової продукції. Щодо інших товарів окремі держави встановлюють ставки мита самостійно.

Розвиток інтеграційних процесів характерний і для початку ХХІ сторіччя. Так, в 2002 році, 53 країнами створено нове об'єднання африканських країн — Африканський Союз (АС). Основними завданнями АС проголошено ведення діалогу зі світовим співтовариством з єдиних позицій; захист суверенітету і територіальної цілісності держав-членів; ефективне вирішення регіональних конфліктів. У 2007 році Південно-Азійська асоціація регіонального співробітництва прийняла рішення про створення Південно-Азійського економічного союзу. У 2008 році створено Союз південно-американських націй, основною метою якого є формування загального відкритого простору для інтеграції на основі згоди в культурній, соціальній та економічній сферах.

Пошук нових форм співробітництва призвів до виникнення угод, які виходять за рамки регіону. Наприклад, вже діють угоди у форматі АСЕАН-ЄС, Сінгапур-Європейська зона вільної торгівлі, підписана рамочна угода про співробітництво МЕРКОСУР і ЄС.